

Keletas akimirų su profesoriumi Gintautu Česniu

Ėjo paskutinės 2009 metų vasaros dienos. Prie Palangos tilto, ant suoliuko, žvelgdamas į besileidžiančią saulę, sutikau profesorių Gintautą Česnį. Tada nenumaniau, kad jau po mėnesio jo nebebus su mumis.

Abu labai nudžiugome, nes šio susitikimo neplanavome. Leidomės į atliekamų darbų, kurių niekuomet netrūko, aptarimus. Prisiminėme malonias dienas, praleistas Maskvoje.

Nuo 1970 m. G. Česnys pradėjo intensyviai domėtis lietuvių etnogeneze. Ne mėgėjiškai, bet „profesionaliai“. Nepamirškime, tuo laikotarpiu tai buvo „slidi“ tarybinės tikrovės tema. Po 1975 m. stažuotės Maskvos universiteto Antropologijos institute, susipažinęs su tų laikų tarybiniais mokslo korifėjais, jis galutinai pasuko šiuo keliu. Mane keliai taip pat nuvedė į šį institutą. Reikia pabrėžti, kad tai buvo vienintelis antropologijos institutas visoje SSRS. Na, ir čia mūsų keliai susikerta: abu tyrinėjome lietuvius, jų antropologiją ir genetiką. Daugkartinių išvykų į Maskvą metu nesibaigdavo mūsų pokalbiai apie mokslinius tyrimus, kuriuos reikėtų atlikti, o dar skaudesnė tema – kaip juos atlikti. Vakarop patraukdavome į jaukią, to laiko mūsų akimis, kavinukę, kurią Malaja Nikitskaja gatvėje, prie pat Sadovoje Kolco, atrado Gintautas. Išeidami iš kavinės po gero raudonojo vyno taurės, buvome pasirengę nuveikti didžius darbus.

Abu buvome mokėsi toje pačioje Marijampolės vidurinėje mokykloje, bet gyvenimas mus suvedė tik baigus Vilniaus universitetą. Nuo 1990 m. retkarčiais vykdavome į marijampoliečių susitikimus. Ypač įsiminė išvykos, kai nebuvo benzino, tai yra ekonominės blokados metais. Marijampolės teatre – šalta, nejauku. Gintautas Česnys visuomet buvo kupinas energijos ir entuziazmo. Manau, kad iš šio marijampoliečių klubo veiklos iš dalies išsivystė ir jo tolesnė veikla dr. V. Kudirkos atminimui įamžinti. Daugiausia jo pastangų dėka Vilniuje 2005 m. liepos 5 d. buvo atidengtas paminklas tautos dvasios ir sąmoningumo žadintojui dr. V. Kudirkai.

Vėl mintimis grįžtu į 2009 m. Palangą, kur Gintaro muziejaus terasoje rugpjūčio 5–7 d. vyko Lietuvos kamerinio orkestro koncertai „Nakties serenados“. Kas vakarą kartu su Gintautu eidavome į juos. Po koncertų ginčydavomės V. Kudirkos atminimo įamžinimo klausimais. Čia mudviejų nuomonės dar nuo Maskvos laikų šiek tiek išsiskirdavo. Mano manymu, pvz., V. Kudirka tapo susipratusiu lietuviu ir tautos žadintoju tik todėl, kad jis sugebėjo atsiskirti nuo lenkiškojo klerikalizmo, o jis (Gintautas) nebuvo linkęs sureikšminti šio fakto.

Palangoje Gintautas labai intensyviai dirbo. Jau buvo parengta originali mokymo priemonė rasių klausimu, kurią man teko recenzuoti, o recenziją pristatyti svarstyti Vilniaus universitete.

Prieš trisdešimt metų man teko taip pat recenzuoti ir jo su prof. I. Balčiūniene išleistą monografiją „Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija“, 1989 m., kuri buvo pateikta Lietuvos mokslo premijai. Toje pačioje taryboje kiti recenzentai pristatė ir kitą premijai teikiamą darbą. Nerimavau, nes šioje visoje mokslo hierarchijoje aš nebuvo toks svarbus asmuo. Mano teikiamo autorių mokslinis veikalas buvo palyginti nedidelės apimties, o kita komanda pateikė tiesiog „rietuvę“ svarbių knygų. Dar daugiau – mano recenzija buvo trumputė – tik 2,5 puslapio apimties, bet darbo originalumas, autorių drąsa ir netradicinis požiūris bei šiuolaikiniai analizės metodai lėmė, kad būtent prof. G. Česniui su kolege 1989 m. ir buvo paskirta minėta premija.

Šiuo darbu jis visuomet džiaugėsi ir prie jo vis grįždavo. Planavo apibendrinti Lietuvos antropologijos istorijos kontekste. Sėdėdami J. Basanavičiaus gatvės kavinėje „1925“, kurią Gintautas mėgo, dažnai kalbėdavomės apie šią jo svajonę, kaip pasirodė – paskutinę.

Tas darbas, kurį jis pradėjo nuo 1970 metų, buvo ir lieka svarbus ir prasmingas. Manau, kad jo mokslinis bendradarbiavimas su Maskvos valstybinio universiteto Antropologijos katedros vedėju J. Ryčkovu, prasidėjęs po 1975m. stažuotės Maskvos universiteto Antropologijos institute, buvo labai sėkmingas ir rezultatyvus. Turint omenyje prof. J. Ryčkovo asmenybę, kuris laikė save genijumi (o gal toks ir buvo), Gintautas Česnys sugebėjo su juo komunikuoti, jo patartas prof. G. Česnys išvystė diskrečių kaukolės požymių teoriją ir praktinę anatomiją.

Per diskusijas J. Basanavičiaus kavinėje „1925“ abu pripažinome, kad netgi pasitelkus šiuolaikines ypač modernias genomikos technologijas, lietuvių etnogenezės klausimais ne visuomet galima gauti naujų arba įdomesnių nei jau turimi rezultatų.

Ypač jį žavėjo, galima sakyti, vieni pirmųjų bandymų lietuvių antropologijoje – tai Povilo Višinskio ir daktaro Jono Basanavičiaus atlikti moksliniai tyrinėjimai, dr. V. Kudirkos darbai. Neabejoju, kad šios iškilios Lietuvos asmenybės, ypač Vincas Kudirka, jam dvasiškai buvo artimos.

Teskamba profesoriui Gintautui A. Vivaldi „Metų laikai“, kuriuos meistriškai atliko 2009 metų rugpjūčio 7-ąją Gintaro muziejuje Lietuvos kamerinis orkestras ir kuriais mudu tą vėlų vakarą (deja, paskutinį kartą kartu) taip nuoširdžiai žavėjomės.

Akad. prof. Vaidutis Kučinskas